

Katarzyna Jarkiewicz

Akademia Ignatianum w Krakowie
k.jarkiewicz.ign@gmail.com

Wirtualni wspomóżyciele. O kulcie świętych w sieci

STRESZCZENIE

Religijne rytuały odnośnie kultu świętych przenoszone są do cyberprzestrzeni, gdzie następuje równoczesny proces tworzenia nowej wirtualnej obrzędowości. Tradycyjnych czcicieli zastępują hagiofani, którzy traktują patronów bardziej jak religijnych idoli niż wspomóżycieli. Pragną, aby usensowali ich wiarę, a nie tylko wyprosili zbawienie. Dla sieciowych wyznawców liczą się bardziej osobiste potrzeby niż doświadczenia wspólnotowe. Te zaś koncentrują się bardziej na nowych funkcjonalnościach: rytuałach integrujących wobec nowych praktyk niż tradycyjnych obrzędach. Zmianie ulega język narracji: kościelną nowomowę zastępuje przekaz o bardziej laickiej treści. Dla wiernych ważniejsze jest to, co działo się ze świętymi w codzienności, niż to, co należy do nadzwyczajności ich życia. Przyszłość wirtualnego kultu patronów zależy od znalezienia płaszczyzny porozumienia między decyzyjnymi ośrodkami w Kościele a hagiologiczną blogosferą w aspekcie charakteru sieciowego duszpasterstwa.

SŁOWA KLUCZOWE: kultura świętych, religijni idole, wirtualni czciciele

ABSTRACT

Virtual Helpers. The Cult of Saints in the Network

Religious rituals of the worship of the saints are transferred to cyberspace, where the simultaneous takes process of creating a new virtual rituals. Traditional worshipers replace saints fan who treat patrons more like religious idols than helpers. They want that gave meaning to

their faith, and not just begging for the salvation. For network followers count more personal experience than the needs of the Community. These in turn are more focused on new functionalities: rituals to integrate new practices than traditional rites. Is changed into the narrative: the church newspeak replaces the message of a more secular content. For the faithful more important it is what has happened with the saints in everyday life, than what is one of the miracles of life. The future of virtual worship patrons depends on finding common ground between decision-making centers in the Church and hagiology blogosphere in terms of the nature of the network of pastoral care.

KEYWORDS: the cult of saints, religious idols, virtual worshipers

Przenoszenie religijnych rytuałów do cyberprzestrzeni w celu kształtowania wirtualnej obrzędowości dotyczy również kultu świętych¹. Obejmuje on swoim zakresem różne systemy konfesyjne, w tym także wyznania pozachrześcijańskie². Niemniej największe nasilenie różnych funkcjonalności dotyczy witryn katolickich, głównie w Stanach Zjednoczonych i we Włoszech³.

- 1 Techniczną analizę tego procesu przedstawił Christopher Helland. Por. Ch. Helland, *Online Religion/Religion Online and Virtual Communitas*, in: *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*, Ed. J.K. Hadden, D.E. Cowan, New York 2000, p. 205-224; Ch. Helland, *Ritual*, in: *Digital religion: understanding religious practice in new media worlds*, Ed. H.A. Campbell, New York 2013, p. 25-40.
- 2 Szerzej problem kultu świętych w religiach pozachrześcijańskich opisuje m.in. E. Sakowicz, *Świętych kult. W religiach pozachrześcijańskich*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, s. 415-416. Odniesienia do praktyk wirtualnych podaje m.in. L. Connelly, *Virtual Buddhism: Buddhist ritual in Second Life*, in: *Digital religion: understanding religious practice in new media worlds*, Ed. H.A. Campbell, New York 2013, p. 128-135; Ch. Helland, *Hinduism on the Internet*, in: *The Encyclopedia of Hinduism*, Ed. D. Cush, C. Robinson, M. York, New York 2007, p. 376-378; G.R. Bunt, *Rip. Burn. Pray: Islamic Expression Online*, in: *Religion Online: Finding Faith on the Internet*, Ed. D.E. Cowan, L.L. Dawson, New York 2004, p. 123-134; S.M. Zakar, D.Y.B. Kaufmann, *Judaism Online: Confronting Spirituality on the Internet*, Jerusalem 1998, p. 175-186.
- 3 Portal catholic.org rejestruje dziennie 1 mln odsłon dla prowadzonych przez siebie działań wspierających kult ponad 7 tys. świętych. Stanowi platformę społecznościową dla ponad 100 tys. hagiofanów. Oferuje kompleksową usługę informacyjną w postaci alfabetycznych i rzeczowych katalogów świętych, podkastów zaopatrzonych w ikonograficzne oraz fonograficzne materiały oraz inicjuje kampanie modlitewne w postaci zbioru nowenn i aktów strzelistych dla osobistego wykorzystania przez czcicieli. Prowadzi wirtualny sklep oferujący hagiologiczne dewocjonalia oraz organizuje okolicznościowe aukcje bibelotów z wizerunkami świętych z okazji ich beatyfikacji lub kanonizacji. Podobną działalnością zajmuje się witryna heiligen.net czy santiebeati.it, która dodatkowo wspiera wirtualne pątnictwo do miejsc związanych z życiem i działalnością blisko 31 tys. świętych.

Również polski Internet obfituje w rozmaite rozwiązania wspierające dewocyjne praktyki hagiologiczne⁴.

U podłoża ich rozwoju stoją przeobrażenia w religijności, jakie zainicjował Sobór Watykański II⁵. Ostry dyskurs między zwolennikami utrzymania sięgających wczesnego średniowiecza ceremoniałów czci świętych a przeciwnikami tych obrzędów, rzekomo umniejszających kult Chrystusa, doprowadził do eliminacji znacznej liczby pobożnych zwyczajów, co do których istniało podejrzenie, iż są legendarnej proveniencji i nie mają powszechnego charakteru⁶. Wzmocnieniu uległ odgórnie sterowany kult publiczny: obecnie bez formalnej beatyfikacji czy kanonizacji nie można w Kościele nikogo wynosić na ołtarze, zaś każde dawne świadectwo czci winno być potwierdzone przez Stolicę Apostolską⁷. W 1983 roku Jan Paweł II zobowiązał biskupów do milczenia w kwestii świętości procesowanych w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych osób do czasu wydania przez ten organ oficjalnego stanowiska, co do zasadności takiego tytułowania⁸. W 2007 roku Benedykt XVI rozszerzył te postanowienia na diecezjalne dochodzenia aprobacyjne dla starożytnego kultu, które de facto eliminują z oficjalnego przekazu wszelkie informacje na temat świętych uznawanych przez tradycję, a nie zatwierdzonych przez papieża⁹. Kult prywatny może być szerzony w obiegu publicznym, np. za pomocą nośników elektronicznych, ale zgodnie z nauką Kościoła winien on być „roztropny i z zachowaniem natury swobodnej czci”¹⁰. Zwłaszcza postulatorzy prowadzący procesy informacyjne winni zadbać o publikację biografii badanych osób, prezentację dorobku ich życia, popularyzację ich wizerunków

-
- 4 Serwisy tematyczne, szczególnie poświęcone polskim świętym i błogosławionym, prowadzą m.in. Adonai.pl, DEON.pl, Opoka.org.pl, Wiara.pl.
 - 5 O kulcie świętych wypowiedział się Sobór w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen Gentium”* z 1964. Por. Paulus VI, *Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen Gentium”*, „Acta Apostolicae Sedis” 1965, nr 57, p. 54-58.
 - 6 Usuwanie z martyrologium świętych z pierwszych wieków chrześcijaństwa było wynikiem wprowadzonej przez Pawła VI w 1969 roku reformy kalendarza liturgicznego, która miała na celu uporządkować dotychczasową praktykę oddawania czci jedynie osobom beatyfikowanym i kanonizowanym o kulcie potwierdzonym źródłowo. Por. J. Nowak, *Historia kalendarza liturgicznego*, „Liturgia Sacra” 2012, nr 1, s. 135-137.
 - 7 H. Misztal, *Świętych kult. W Kościele katolickim*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, red. E. Gilewicz, Lublin 2013, s. 417.
 - 8 *Normae servandae in inquisitionibus ab episcopis faciendis in causis sanctorum*, „Acta Apostolicae Sedis” 1983, vol. 75, p. 396-403.
 - 9 *Sanctorum Mater. Istruzione per lo svolgimento delle Inchieste diocesane o eparchiali nelle Cause dei Santi*, Acta Apostolicae Sedis” 2007, vol. 99, nr 6, p. 465-517.
 - 10 I. Borkiewicz, *Sposoby i granice szerzenia kultu sług Bożych*, „Prawo Kanoniczne” 1972, nr 15, z. 1-2, s. 337.

oraz rozpowszechnianie intencyjnych modlitw o oficjalne wyniesienie ich na ołtarze¹¹.

Charakter wirtualnej hagiologii

W tym kontekście sieć staje się narzędziem dyskursu między oficjalnym przekazem Kościoła a każdą inną formą czci osób, co do których internauci wyrażają przekonanie, że są święte. Problem rozwarcia między kulturem przeniesionym na płaszczyznę cyfrową przez kościelne ośrodki decyzyjne a obrzędowością swobodnie tworzoną przez hagiofanów narasta wraz ze zmianami pokoleniowymi: religijność wirtualnych tubylców jest bardziej osobista niż instytucjonalna, poszukuje indywidualnego wyrazu dla duchowych tęsknot i w związku z tym selektywnie podchodzi do dogmatów wiary, łącząc je często z doktrynami dalekimi od konfesyjnego wyznania¹². Zdaniem Marcina Nowaka narasta w sieci bricolage religijny: przeżycia duchowe internautów często podważają treści światopoglądowe ukształtowane przez tradycyjne wychowanie w Kościele¹³. Współcześni wyznawcy rozczarowani do wiary, która nie wpływa na ich osobisty rozwój, w sieci poszukują dla siebie wspólnoty kompensującej, w której łatwiej byłoby im praktykować kult odmienny od wzorca obowiązującego w realu¹⁴. W opinii Charlesa Taylora tacy wierni są konsumerystami: impulsywnie reagują na duchowe przeżycia i chcą szybko odnaleźć dla nich sens, patrzą utylitarnie na wiare, która ma przemawiać do nich osobiście i budować ich poczucie wartości¹⁵. Według Lorne L. Dawsona atrakcyjne staje się dla nich to w religijności, co można zmienić jednym kliknięciem¹⁶. Tym samym aprobowane przez e-zczicieli produkty duchowe

-
- 11 H. Misztal, *Świętych kult. W Kościele katolickim*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, red. E. Gilewicz, Lublin 2013, s. 418.
 - 12 J. Mariański, *Religijność młodzieży polskiej w procesie przemian*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2010, nr 2, s. 55; A. Kizewska, *Internet jako czynnik kształtujący przemiany życia religijnego młodych*, w: *Religia i Kościół w świadomości katolików świeckich w Polsce i w Niemczech. Kontynuacja czy zmiana nastawienia?*, red. J. Baniak, Poznań 2013, s. 143.
 - 13 M. Nowak, *Sacrum na kliknięcie?*, „Znak” 2011, nr 11, s. 66.
 - 14 Zdaniem Piotra Siudy opiera się on na konflikcie tradycyjnych ról: model religijności „modłę się do” zmienia się w typ „modłę się z świętym, który jest mi bliski”. Por. P. Siuda, *Cyberreligia – powstanie religijności społeczności wirtualnych*, w: *Com.unikowanie w zmieniającym się społeczeństwie*, red. M. Niezgodna, M. Świątkiewicz-Mośny, A. Wagner, Kraków 2010, s. 292.
 - 15 Por. Ch. Taylor, *A Secular Age*, London 2007, p. 423.
 - 16 Szerzej: L.L. Dawson, *The Mediation of Religious Experience in Cyberspace*, in: *Religion in Cyberspace*, Ed. M. Hojsgaard, M. Warburg, London 2005, p. 15-37.

wości bardziej zależą od algorytmicznych obliczeń niż transcendencji¹⁷. Objawione w sieci nowe pokolenie wyznawców uznaje doktrynę za pole do dyskusji, wyrażania opinii i prezentowania wątpliwości. Nie chce biernie przyjmować treści dostarczonych, ale pragnie komunikować swoje duchowe wątpliwości i żąda odpowiedzi. Jest przy tym lepiej przygotowane do wyrażania swego stanowiska niż poprzednia generacja wiernych, choć wypracowane na polu debaty sądy prezentuje zwykle w zsekularyzowanej formie¹⁸. Rozbudowa wirtualnych funkcjonalności sprzyja u tej społeczności indywidualizacji wiary, ale przez to hamuje jej łączność z tradycyjnym przekazem religijnym opartym na bezpośrednim kontakcie i silnej więzi. Proces separacji pogłębia fakt, iż konwencjonalne wspólnoty czcicieli pomimo usilnych starań duszpasterzy nie korzystają z możliwości przeniesienia swych aktywności do sieci, gdyż nie znajdują tam dogodnych warunków dla podtrzymania swej tożsamości¹⁹.

Wirtualne narzędzia oficjalnego przekazu Kościoła

Zdaniem Andrzeja Górniego i Agaty Zygmunt jest to poważny problem dla Kościoła, który pragnie również na płaszczyźnie nowych nośników komunikacji budować spójny dla wszystkich wyznawców obraz religijności²⁰. Celowi temu podporządkowane są liczne inicjatywy w sieci. Pierwszą z nich było uruchomienie w 1996 roku przez Watykan własnej strony internetowej (vatican.va). W odpowiedzi na angelologiczne trendy w duchowości obsługujące ten portal trzy serwery otrzymały imiona Archaniołów: Michała, Gabriela i Rafała. Ponadto w uznaniu znaczenia hagiologii dla ewangelizacji wirtualnego świata w 1997 roku Papieska Rada ds. Śródków Społecznego Przekazu ogłosiła św. Izydora z Sewilli patronem Internetu, Internautów i Programistów. Z tej okazji amerykański konwertyta z protestantyzmu ks. John Zulhsdorf, znany wirtualnej społeczności

17 I. Jonveaux, *Virtuality as a Religious Category? Continuity and Discontinuity Between Online and Offline Catholic Monasteries*, „Heidelberg Journal of Religions on the Internet” 2015, vol. 8, p. 38-39.

18 Cyfrowa generacja często posługuje się słownictwem wywiedzionym z gier, np. hardcorewi i casualni święci na określenie patronów do zadań specjalnych i okolicznościowych orędowników. Por. M. Kocikowski, T. Piętoski, *Pokolenie cyfrowe w Kościele*, „Znak” 2011, nr 9, s. 74-76.

19 P. Płukarska, *Religijny Internet w Polsce-hierarchiczny i interaktywny? Kościół 2.0*, „Znak” 2011, nr 9, s. 68-69.

20 A. Górny, A. Zygmunt, *Internet wobec tradycji religijnych: wsparcie czy zagrożenie?*, „Societas Communitas” 2010, nr 1, s. 59.

jako bloger „Father Z”, opracował specjalną modlitwę przed wejściem do sieci i wprowadził dla e-czcicieli dekalog internauty²¹. Jednak proponowane działania, mające wyjść naprzeciw potrzebom nowych wyznawców, zdaniem Andrzeja Górnego nie stabilizują wiary i nie wzmacniają instytucji Kościoła, a jedynie uatrakcyjniają jego przekaz²². Żywa tkanka aktywności religijnej w sieci pozostaje poza oficjalnym obiegiem. Na płaszczyźnie instytucjonalnej dominuje informacja, nie zaś ewangelizacja²³. Urzędowe witryny przekazują nauczanie Kościoła o świętych poprzez wypracowane przez ośrodki teologiczne dokumenty i zredagowane na ich podstawie ustandaryzowane biogramy wyniesionych na ołtarze osób. Jedynym przejawem nowinkarstwa jest fakt, iż zawieszane w sieci żywoty błogosławionych i kanonizowanych patronów dostosowane są do różnych grup odbiorców, w tym osób z wzrokowymi i słuchowymi problemami. Ponadto wielojęzyczne omówienia problematyki doktrynalnej odpowiadają na potrzeby konkretnych nacji. Swobodny przekaz hagiologicznych treści cechuje witryny anglojęzyczne (patheos.com, firstthings.com, crisis-magazine.com, SQPN.com), gdy inne strony ujmują tematykę świętości w tradycyjny sposób (katholisch.de, siticattolici.it, es.catholic.net, web-catholiccodejavier.org)²⁴.

Schematyzacja dosięga również polskie platformy religijne (adonai.pl, deon.pl, ekai.pl, opoka.pl, wiara.pl), na których Kościół umieszcza informacyjne tablice o świętych. W celu uatrakcyjnienia funkcjonalności wypracowuje się jednak dodatkowo nowe formuły. Pozwalają one nie tylko na przekaz prawd katechizmowych, ale także na swobodną wymianę myśli między hagiofanami. W tym aspekcie wzorem dla rodzimych witryn stała się platforma Catholic Answers Forums, stanowiąca podstronę portalu catholic.com. Użytkownicy czatu nie tylko mogą komunikować się przy użyciu wirtualnych narzędzi, ale także są w stanie wysyłać zdjęcia, filmy, dźwiękową ikonografię oraz spreparowane dla potrzeb nośników cyfrowych relikwie. Ponadto ich aktywności są szersze, gdyż grupują społeczności, które w realu organizują różnorakie akcje. Zwykle poprzedzają

21 Por. A. Kiżewska, *Internet jako czynnik kształtujący przemiany życia religijnego młodych*, w: *Religia i Kościół w świadomości katolików świeckich w Polsce i w Niemczech. Kontynuacja czy zmiana nastawienia?*, red. J. Baniak, Poznań 2013, s. 144.

22 Por. A. Górny, *Galałyka Internetu. Globalny obszar nowych form religijności*, w: *Religia i religijność w warunkach globalizacji*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, Kraków 2007, s. 453-454.

23 P. Siuda, *Cyberreligia – powstanie religijnych społeczności wirtualnych*, w: *Com.unikowanie w zmieniającym się społeczeństwie*, red. M. Niezgoda, M. Świątkiewicz-Mośny, A. Wagner, Kraków 2010, s. 288.

24 Przykładowe witryny hagiologiczne z wskazanych portali prezentuje bibliografia. Por. R. Siemrocki, *Czy możliwa jest modlitwa przez Internet?*, w: *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI wieku*, red. M. Sokolowski, Elbląg 2006, s. 156-158.

je wzmożone działania w sieci choćby polegające na wysyłaniu maili do amerykańskich biskupów w celu zachęcenia ich do przyjęcia wzorem Polski aktu intronizacji Chrystusa. Rolę standardowego komunikatora specjalistycznego w warunkach polskiego Internetu spełnia portal *teologia.pl*, który pozwala zaznajomionym z problematyką hagiologiczną duchownym odpowiadać na pytania wiernych, mających często poważne braki w zakresie nauczania kościelnego²⁵. Więcej funkcjonalności w tym obszarze oferuje witryna *katolik.pl*, która zasypywana jest pytaniami o świętych zwykle w trakcie toczących się procesów informacyjnych. Wierni pragną wiedzieć, jak wygląda procedura kanonizacyjna, kto zgłasza kandydatów na świętych, czy wyniesionych na ołtarze można pozbawić nimbu świętości, dlaczego zbiera się pieniądze na przeprowadzenie procesu kościelnego lub dlaczego jednych szybko się kanonizuje, a inni czekają latami. Wiele pytań dotyczy kultu osób, co do których świętości Kościół się jeszcze nie wypowiedział, np. jak zapatrywać się na modlitwy o beatyfikację najbliższych osób, czy można upowszechniać litanie do oficjalnie niewyniesionych na ołtarze, jak odnosić się do prorocत्व głoszonych przez takich świętych, ich relikwii oraz wizerunków. Wątpliwości pojawiają się głównie w związku z cudami, co owocuje wysypem pytań w stylu: czy prywatne doświadczenia obcowania ze świętymi winno się zgłaszać władzom kościelnym, kto decyduje o tym, czy doszło do cudu za pośrednictwem świętego oraz jakie są tego znamiona. Ponadto wiernych niepokoją kwestie męczeństwa, dlatego pytają: jakie czynniki decydują, iż gwałtowna śmierć osoby uznawana jest za męczeństwo, czy zawsze umierający za wiarę szybko są kanonizowani i czy można, będąc osobą innego wyznania, zostać wyniesionym na ołtarze za męczeństwo w Kościele katolickim. Obszerne wątki dyskusyjne poświęcone świętym i błogosławionym pojawiają się również na forum wymiany myśli portalu *wiara.pl*. Informacjami dzielą się internauci nie tylko z moderatorami (kapłanami i zakonnikami), ale przede wszystkim sami ze sobą w obrębie grup czcicieli. Przykładowo ponad 412 tysięcy osób śledzi wpisy o św. Rucie. Wierni składają świadectwa odnośnie skutecznych interwencji włoskiej stygmatyczki w sprawach zdrowotnych, rodzinnych czy zawodowych. Przekazują sobie nowenny, litanie i modlitwy wstawiennicze oraz informują o najbliższych nabożeństwach ku jej czci. Ogromną popularnością cieszą się poświęcane jej róże, które na apel z forum wysyłane są przez uczestników comiesięcznych nabożeństw w kościele św. Katarzyny w Krakowie chorym do szpitali lub hospicjów. Masę zdeklarowanych zwolenników na witrynie ma też o. Pio, którego zdaniem internautów charakteryzuje zdolność bilokacji.

25 P. Płukarska, *Religijny Internet w Polsce-hierarchiczny i interaktywny? Kościół 2.0*, „Znak” 2011, nr 9, s. 68.

Rzekomo ukazuje się on wielu osobom, interweniuje w ich zawodowych sprawach, rozwiązuje konflikty małżeńskie, doradza przy wyborze drogi życiowej. Hagiofani wymieniają się w sieci książkami na jego temat, organizują pielgrzymki do sanktuarium w San Giovanni Rotondo, zwołują się na peregrynację relikwii świętego, prowadzą też modlitewne grupy wsparcia. Ostatnio coraz większą popularnością na forum wiara.pl cieszy się maronicki mnich z Libanu o. Charbel, głównie z powodu zgłaszanych uzdrowień za pomocą oleistej cieczy wydobywającej się z jego ciała, a rozprowadzanej w kraju przez oficjalne agendy Kościoła. Czciociele zakonnika rozsyłają mailowo informacje na temat możliwości uczestnictwa w organizowanych przez te instytucje nabożeństwach, podczas których chorzy są namaszczeni, a cierpiący duchowo otrzymują okolicznościowe błogosławieństwo.

Obrazy wirtualnej świętości

W sieci najbardziej popularni stają się święci posiadający niezwykle zdolności, np. lewitacji i bilokacji, obdarzeni stygmatami bądź potrafiący przepowiadać przyszłość. W gronie tym do najczęściej przywoływanych należy franciszkański mistyk z XVII wieku św. Józef z Kupertynu, który ze względu na swe nadzwyczajne zdolności do szybkiego przemieszczania się jest czczony zarówno przez pilotów F-16, astronautów z NASA, jak i studentów mających trudności w nauce²⁶. Ci ostatni przekazują sobie za pośrednictwem społecznościowych portali rzekomo nadzwyczaj skuteczną modlitwę za jego wstawiennictwem, która nie tylko gwarantuje pomyślność podczas egzaminów, ale pozwala zachować lotny umysł w dalszym życiu. Popularność w cyberprzestrzeni zdobywa również św. Gemma Galgani, mistyczka i stygmatyczka. Uznana przez włoskich internautów za najpiękniejszą wspomóżcielkę pozostawała większą część życia w stanie opętania, tocząc bój z szatanem o kapłanów i Kościół²⁷. Hagiofanów pociąga jej postawa: milczące oddanie Bogu i ofiarowanie cierpień za zbawienie dusz. W tym aspekcie szczególnie cenieni przez wirtualną społeczność są święci prześladowani, będący ofiarami wojen i totalitarnych reżimów. Na liście szczególnie cenionych patronów znajdują się zamordowani w obozach koncentracyjnych (np. św. Maksymilian Kolbe, św. Edyta Stein), zgładzeni z przyczyn politycznych (m.in. bł. Jerzy Popiełuszko,

26 T. Słotwiński, M. Damian, *Święci franciszkańscy na każdy dzień*, Wrocław 2008, s. 395-396.

27 Por. R.A. Orsi, *Two Aspects of One Life*, in: *Between Heaven and Earth: The Religious Worlds People Make and the Scholars Who Study Them*, Princeton 2005, p. 110-45.

bł. Oskar Romero) oraz męczennicy za wiarę (w tym bł. Zbigniew Strzałkowski i Michał Tomaszek oraz 21 Koptów z Libii). Kontrowersję wzbudza jednak wynoszenie na ołtarze kobiet, które oddały życie w obronie czystości. Podkreśla się, że Kościół promuje te, które nie doznały gwałtów (św. Marię Goretti, bł. Karolinę Kózkównę, bł. Petrynę Morosini czy bł. Marię Klementynę Anuaritę Nengapeta), gdy wobec skali seksualnej przestępczości w XX wieku ich sytuacja była nadzwyczajna, nie oddająca w pełni doświadczenia krzywdy i moralnego zbrukania, tak istotnego, aby patronować ofiarom erotycznych dewiacji i wynaturzeń²⁸. Nie zrozumiałe dla hagiofanów jest również lansowanie patronatu bł. Laury Vicuñy nad dysfunkcyjnymi z punktu widzenia Kościoła rodzinami. Wprawdzie matka wyniesionej na ołtarze dziewczynki pozostawała w nieformalnym związku z mężczyzną, ale ten podejmował próby seksualnego molestowania dziecka i to przede wszystkim było powodem jego śmierci, a nie samo cudzołóstwo rodzicielki. Laura Vicuña ofiarowała swoje życie za nawrócenie matki, ale nie z tytułu jej postępowania, co w sprzecznie wobec faktu możliwego wykorzystania²⁹. Wirtualni czciciele zgłaszają również wątpliwości odnośnie kultu osób, które doznały niewolnictwa (św. Józefina Bakhita) bądź segregacji rasowej (Pierre Toussaint). Stawiają pytania, na ile ich religijne zaangażowanie było efektem osobistego wyboru, a na ile sposobem na uwolnienie się od tragicznej sytuacji³⁰. Mniej dwuznaczności wzbudzają niepełnosprawni święci. W dobie integracji społecznej inwalidów ich biogramy są nośnikami sensów, wzmacniają przekonanie czcicieli, iż osiągnięcie duchowej doskonałości nie jest ograniczone żadnymi przeszkodami, a kalectwo wręcz może otwierać na działanie łaski³¹. Święta Ludgarda z Belgii, jak podaje brewiarz.katolik.pl, dopiero jak straciła wzrok doświadczyła stanów mistycznych, które ją uzdatniały do uzdrawiania chorych i nawracania grzeszników³². Również redemptorysta o. Bernard Łubieński zwiłokrotnił swoją aktywność misyjną po tym, jak z powodu przebytej grypy utykał na nogi i musiał chodzić do konfesjonułu o lasce³³. Tym samym nie bez racji Kościół ogłosił w 2003 roku św. Genowefę Torres Morales patronką osób niepełnosprawnych. Wskutek kalectwa

28 Por. H. Fros, *Pamiętając o mieszkańcach nieba. Kult świętych w dziejach i w liturgii*, Tarnów 1994, s. 151.

29 Por. F. de Palma, *Laura Vicuña*, en: C. Leonardi, A. Riccardi, G. Zarrì, *Diccionario de los Santos*, vol. II, Madrid-San Paulo 2000, p. 1433-1434.

30 Por. J. Swędrowski, ... o *świętych*, „Homo Dei” 2012, nr 3, s. 155.

31 Sz. T. Praśkiewicz, *Niepełnosprawni święci*, „Ateneum Kapłańskie” 2014, t. 163, z. 3, s. 435.

32 Por. *Ludgarda*, w: *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. XXV-XXVI, red. Z. Chelmicki, Warszawa 1911, s. 20.

33 Por. K. Panuś, *Łubieński Bernard Alojzy CSSR*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XI, red. E. Ziemann, Lublin 2006, s. 572-573.

(w dzieciństwie straciła nogę zaatakowaną przez nowotwór kości) doświadczyła ona odrzucenia i z buntu przeciw niesprawiedliwości zrodziła się jej działalność społeczna: pomoc chorym i samotnym kobietom. Na bazie tych doświadczeń potrafiła założyć zgromadzenie oraz doprowadzić do jego zatwierdzenia w dobie istniejącej również w tym czasie w Kościele dyskryminacji³⁴. Zdaniem czcicieli komentujących fragmenty biografii zakonnicy na licznych portalach, głównie hiszpańsko i włoskojęzycznych (m.in. catholicsaints.info, santiebeati.it), jej niepokorność stanowi inspirację do nieszablonowego działania, wyważania drzwi, które zamyka się przed innymi z racji ich odmienności. Doświadczeni przez los i przekonani o swej nieprzydatności mogli w świętym kalectwie odnaleźć nadzieję. Potwierdzają to również inne przywoływane przez hagiofanów przykłady wyniesionych na ołtarze osób. Inwalidztwo pozwalało św. Albertowi Chmielewskiemu na załatwianie w urzędach bez kolejki spraw swoich podopiecznych³⁵. W sposób niezamierzony integrowało go także społecznie. Jak podkreślają jego czciciele proteza amputowanej nogi służyła mu do pewnych sztuczek: gdy zapragnął iść z kolegami do baru, aby napić się piwa stosował fortel z podkładaniem pod koła przejeżdżającej szybko drożki tej imitacji nogi, aby przerażony krzykiem woźnica dał mu solidny napiwek³⁶. Z kalectwa drwił również bezręki kowal, oblat zmarły w Kanadzie w 1947 roku, brat Antoni Kowalczyk. Nazywany był „dobrym Polakiem” lub „Ave Marią”, gdyż ustawicznie odmawiał różaniec. Promujący jego sylwetkę portal christusrex.org podaje, że z humorem wykonywał prace ślusarskie i stolarskie, prezentując często nieświadomym żartu, jak maszyna pozbawia go ręki³⁷. Pracowitość i inteligencja była również domeną żyjącego w XI wieku bł. Hermana z Reichenau, zwanego Chromym lub Kulawym. Sparaliżowany od dziecka, prawdopodobnie na skutek choroby Heinego-Medina, potrafił jako benedyktyński mnich rozwinąć swe zdolności matematyczne i muzyczne. Zawdzięczamy mu m.in. wprowadzenie podziału godziny na minuty oraz skomponowanie hymnów „Salve Regina”, „Alma Redemptoris” i „Veni Sancte Spiritus”³⁸. Wykonywane a capella utwory wraz z fonetyczną transkrypcją tekstu podlinkowują strony specjalistyczne, które podobny proceder stosują wobec

34 Por. *Genowefa Torres Morales*, en: C. Leonardi, A. Riccardi, G. Zarrì, *Diccionario de los Santos*, vol. I, Madrid-San Paulo 2000, p. 931.

35 Por. H. Gil, *Dwaj wielcy synowie polskiej ziemi*, „Karmel” 1990, nr 1, s. 47.

36 Por. W. Kluz, *Adam Chmielewski-Brat Albert*, Kraków 1975, s. 70.

37 Sz. T. Praškiewicz, *Niepełnosprawni święci*, „Ateneum Kapłańskie” 2014, t. 163, z. 3, s. 444-445.

38 Por. W. Domański, *Hermanus Contractus*, w: *Encyklopedia muzyczna PWM*, t. 4, red. E. Dziekbowska, Kraków 1993, s. 194; C. Grajewski, *Błogosławiony Herman z Reinchau w tysiąclecie urodzin*, „Seminare” 2013, nr 33, s. 294.

maryjnych kontakcionów autorstwa św. Romana Melodosa. Jego poetycką twórczość spopularyzował w Kościele zachodnim Benedykt XVI³⁹. Czci na portalach hagiologicznych doznają również święci malarze Fra Angelico i Andriej Rublow oraz architekt Antonio Gaudi, którego proces informacyjny toczy się od 1992 roku⁴⁰. Zawieszane w blogosferze ich dzieła obdarzone są tekstami do osobistej medytacji oraz muzyką pomagającą w kontemplacji⁴¹. Pozytywne uczucia mają wzbudzać również miłosne listy świętych małżeństw, które krążą w sieci często z opisem prawie erotycznych doświadczeń. Najbardziej znane są autorstwa św. Joanny Beretty Molla i jej męża z okresu, gdy włoska lekarka podjęła decyzję o urodzeniu dziecka pomimo zagrożenia własnego życia⁴². Listy pisane przez Luigiego i Marię Quattrocchi, pierwsze małżeństwo beatyfikowane razem w 2001 roku, nacechowane są niezwykłą aurą czułości i namiętności nawet w chwili, gdy ich fizyczne zjednoczenie ustaje, a para składa ślub czystości⁴³. Za strony łamiące serce uchodzą hagiologiczne blogi poświęcone patronom o niezwyklej urodzie. Zawierają mnóstwo zdjęć, video instalacji, dźwiękowych prezentacji i sugestywnych sentencji, które mają zjednywać czcicieli i przekonywać ich do bardziej aktywnego życia duchowego. Najbardziej znane witryny prezentują biogramy francuskiej tercjarki Ève Lavallière, która była pierwszą aktorką uczesaną przez Antoniego Cierplikowskiego „na chłopczycę” oraz brazylijskiego kleroika Guido Schäffera, znanego przede wszystkim z miłości do surfowania⁴⁴. Odpowiedzią na spotęgowane przez Światowe Dni Młodzieży zainteresowanie świętością jest powstanie witryn opisujących wyniesionych na ołtarze w młodym wieku⁴⁵. Ich liczba sukcesywnie rośnie: tylko samych męczenników

39 Por. Benedykt XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze pierwszego tysiąclecia*, Poznań 2009, s. 36-41.

40 Por. G. Bedouelle, *Fra Angelico i głoszenie Słowa poprzez piękno*, „W Drodze” 1999, nr 8, s. 16-21; M. Kitowska-Lysiak, „Niepewność drżąca, prosta jasność”, „Znak” 2001, nr 6, s. 117-123; W. Wencel, *Święci i grzesznicy*, „Nowe Państwo” 2002, nr 4, s. 51-53.

41 Platformy artystyczne zawierają m.in. blogi orp.gr, sophia-ntrekou.gr, voutsinasilias.blogspot.com. Por. A. Jerominek, *Wobec Świętej Trójcy z Andrzejem Rublowem*, „Pastores” 2012, nr 3, s. 83-89.

42 J. Śwędrowski, ... *o świętych*, „Homo Dei” 2012, nr 3, s. 154. Opis korespondencji znajduje się w G.B. Molla, *Twoja wielka miłość pomoże mi być silną. Listy do męża*, Kraków 2002 oraz P. Molla, E. Guerriero, *Joanna, kobieta mężna*, Kraków 2003.

43 Por. L. Grygiel, *Świętość dwojga. Pierwsza błogosławiona para małżeńska*, Warszawa 2002, s. 13-14.

44 Por. A. Ball, *Współcześni święci. Żywoty i oblicza*, t. II, Gdańsk 1994, s. 451-458; S. Hołownia, *Święci codziennego użytku*, Kraków 2015, s. 190-195.

45 Wydzielone podstrony o tematyce hagiologicznej nakierowanej na promocję młodych świętych posiadają m.in. swkazimierz.mkw.pl, mswieci.wordpress.com, genfest2012.focolare.pl, biblioteka.natan.pl, bosko.pl. Por. Sz. T. Prażkiewicz, *Młodzi wiekiem, dojrzali duchem: sylwetki*

naliczono 120 przy wielkości całej populacji młodych wspomóżycieli obliczonej na ponad 230 osób⁴⁶. W gronie tym znajdują się znani patroni: bł. Imelda Lambertini, której dzieci pierwszokomunijne zawdzięczają pełne uczestnictwo w ofierze mszy św. po upływie ośmiu lat, św. Dominik Savio opiekujący się ministrantami czy św. Alojzy Gonzaga wspierający studentów, ale także święci wydobyli z zapomnienia przez dociekliwych czcicieli. Ich kult pobudzają niecodzienne inicjatywy jak odbywająca się w Polsce w 2007 roku peregrynacja trumny św. Dominika Savio z woskową podobizną świętego, którą rozreklamowały w sieci portale dominik.salezianie.pl oraz info.wiara.pl, pozwalając hagiofanom na śledzenie trasy przejazdu relikwii oraz zgłaszanie poprzez specjalną platformę komunikacji prośb i podziękowań do „małego giganta”⁴⁷. Wzrosło również zainteresowanie osobą św. Stanisława Kostki, gdy witryna DEON.pl zaczęła publikować komiks poświęcony jego osobie⁴⁸. Cechą tej publikacji obok nowoczesnej ikonografii było przekonanie czcicieli, że ich religijny idol opowiada swoim życiem znaną im historię o pasjach i odpowiedzialności za własne wybory⁴⁹. W kontekście służby i poświęcenia dla innych małych świadków wiary gromadzi na swoim blogu Marek Paweł Tomaszewski. Wśród nich jest popularna w gronie łódzkich harcerek druha Joanna Skwarczyńska, która zginęła w 1948 roku na jeziorze Gardno nie chcąc opuścić topiących się koleżanek⁵⁰. Za zmarłą w 1964 roku Wilnianką Joanną Krypajtis lobbuje na swoim blogu Szymon Hołownia. Mistyczka, która ostatnie lata życia spędziła na warszawskim Mokotowie, chorowała na zapalenie rdzenia kręgowego, była sparaliżowana i ślepa. Swoje cierpienia, których świadkami były setki odwiedzających ją osób, ofiarowywała za Kościół i odbywający się ówczasie Sobór Watykański II⁵¹.

niektórych dawnych i współczesnych młodych świętych Kościoła, „Ateneum Kapłańskie” 2016, t.167, z.1, s. 30.

- 46 Badania w tej materii prowadzili Kajetan Rajski z Pawłem Tomaszewskim oraz Regina Przyłucka. Por. K. Rajski, M.P. Tomaszewski, *Młodzi świadkowie wiary*, Tarnów 2009; R. Przyłucka, *Święci, choć młodzi*, Kraków 2014.
- 47 Por. Sz. T. Prażkiewicz, *Młodzi wiekiem, dojrzały duchem: sylwetki niektórych dawnych i współczesnych młodych świętych Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2016, t.167, z.1, s. 32.
- 48 Popularyzację rebrandingowego wizerunku świętego prowadzono poprzez stronę komiksu: <http://kostka.deon.pl> oraz za pośrednictwem katolickich witryn sprzedażowych jak <https://www.gildia.pl/komiksy/>, odnotowując sukcesywny wzrost odsłon i polubień.
- 49 J. Swędrowski, ... *o świętych*, „Homo Dei” 2012, nr 3, s. 155.
- 50 Por. *Druha Joanna Skwarczyńska (1935-1948)*, w: *Chrześcijaństwo*, t. IX, red. B. Bejze, Warszawa 1982, s. 237, 297.
- 51 S. Hołownia, *Święci codziennego użytku*, Kraków 2015, s. 31-35.

Podsumowanie

Kult świętych wkroczył do wirtualnego świata niezwykle szybko i zdominował inne narracje na temat wiary i życia duchowego. Dogmaty Kościoła uległy spłaszczeniu wobec oczekiwań nowej religijności, która w sposób bardziej humanistyczny przekazuje prawdy o świętych obcowaniu. Protestantyzacji hagiologii towarzyszy oczekiwanie na większe otwarcie wobec niekanonicznych wspomóżycieli, tych, co do których objawiono przekonanie, że są w niebie reprezentantami nowych duchowych potrzeb. Czciociele zaczęli nie tylko poszukiwać w sieci informacji na temat ulubionych patronów, ściągać na elektroniczne nośniki modlitwy oraz specjalnie spreparowaną na potrzeby nowego kultu ikonografię, ale także budować e-wspólnotę. Przenosi ona z sieci do realu nową obrzędowość i wzmacnia te praktyki, które rodzą się spontanicznie w związku z coraz liczniejszą grupą potencjalnych kandydatów do wyniesienia na ołtarze. Uwydatnia się przy tym tendencja do sakralizacji osób jednym kliknięciem, co obok postępującej laicyzacji zagraża trwałości kościelnej narracji. Od jej siły będzie zależeć przyszłość wirtualnej hagiologii. Albo Kościół w obawie utraty wpływu na wiernych będzie prowadził dialog na temat obcowania świętych z wirtualnymi czcicielami, np. poprzez specjalnie nakierowane na nich sieciowe duszpasterstwo, albo będzie marginalizowany.

BIBLIOGRAFIA

- BORKIEWICZ Izydor. 1972. „Sposoby i granice szerzenia kultu sług Bożych”. *Prawo Kanoniczne* 15/1-2:327-341.
- BUNT R. Gary. 2004. *Rip. Burn. Pray: Islamic Expression Online*, W: *Religion Online: Finding Faith on the Internet*, D.E. Cowan, L.L. Dawson (ed.), 123-134. New York:
- CONNELLY Louise. 2013. *Virtual Buddhism: Buddhist ritual in Second Life*, W: *Digital religion: understanding religious practice in new media worlds*, H.A. Campbell (ed.), 128-135. New York: Routledge.
- DAWSON L. Lorne. 2005. *The Mediation of Religious Experience in Cyberspace*, W: *Religion in Cyberspace*, M. Hojsgaard, M. Warburg (ed.), 15-37. London: Routledge.
- GÓRNY Andrzej, ZYGMUNT Agata. 2010. „Internet wobec tradycji religijnych: wsparcie czy zagrożenie?”. *Societas Communitas* 1: 57-78.
- GÓRNY Andrzej. 2007. *Galaktyka Internetu. Globalny obszar nowych form religijności*, W: *Religia i religijność w warunkach globalizacji*, M. Libiszowska-Zóltkowska (red.), 419-434. Kraków: Wydawnictwo NOMOS.

- HELLAND Christopher. 2000. *Online Religion/Religion Online and Virtual Communitas*, W: *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*, J.K. Hadden, D.E. Cowan (ed.), 205-224. New York: Facts on File.
- HELLAND Christopher. 2007. Hinduism on the Internet, W: *The Encyclopedia of Hinduism*, D. Cush, C. Robinson, M. York (ed.), 376-378. New York: Routledge.
- HELLAND Christopher. 2013. *Ritual*, W: *Digital religion: understanding religious practice in new media worlds*, H.A. Campbell (ed.), 25-40. New York: Routledge.
- HOŁOWNIA Szymon. 2015. *Święci codziennego użytku*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- JONVEAUX Isabelle. 2015. „Virtuality as a Religious Category? Continuity and Discontinuity Between Online and Offline Catholic Monasteries”. *Heidelberg Journal of Religions on the Internet* 8: 28-41.
- KIŻEWSKA A. 2013. *Internet jako czynnik kształtujący przemiany życia religijnego młodych*, W: *Religia i Kościół w świadomości katolików świeckich w Polsce i w Niemczech. Kontynuacja czy zmiana nastawienia?*, J. Baniak (red.), 139-154. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM w Poznaniu.
- KOCIKOWSKI Michał, PIĘTOWSKI Tomasz. 2011. „Pokolenie cyfrowe w Kościele”, *Znak* 9: 70-76.
- MARIŃSKI Janusz. 2010. „Religijność młodzieży polskiej w procesie przemian”, *Zeszyty Naukowe KUL* 2: 39-61.
- MISZTAŁ Henryk. 2013. *Świętych kult. W Kościele katolickim*, W: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, E. Gigilewicz (red.), 417-418. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- NOWAK Jacek. 2012. „Historia kalendarza liturgicznego”, *Liturgia Sacra* 1: 127-137.
- NOWAK Marcin. 2011. „Sacrum na kliknięcie?”, *Znak* 11: 62-66.
- ORSI A. Robert. 2005. *Two Aspects of One Life*, W: *Between Heaven and Earth: The Religious Worlds People Make and the Scholars Who Study Them*, R.A. Orsi (ed.), 110-145. Princeton: Princeton University Press.
- PAULUS VI. 1965. „Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen Gentium*”. *Acta Apostolicae Sedis* 57: 5-71
- PLUKARSKA Paula. 2011. „Religijny Internet w Polsce-hierarchiczny i interaktywny? Kościół 2.0”. *Znak* 9: 66-69.
- PRASKIEWICZ T. Szczepan. 2014. „Niepełnosprawni święci”. *Ateneum Kapłańskie* 163/3, s. 435-446.
- PRASKIEWICZ T. Szczepan. 2016. „Młodzi wiekiem, dojrzałym duchem: sylwetki niektórych dawnych i współczesnych młodych świętych Kościoła”. *Ateneum Kapłańskie* 167/1: 30-38.

- SIEROCKI Radosław. 2006. *Czy możliwa jest modlitwa przez Internet?*, W: *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI wieku*, M. Sołkowski (red.), 155-165. Elbląg: Wydawnictwo PWSZ w Elblągu.
- SIUDA Piotr. 2010. *Cyberreligia – powstanie religijnych społeczności wirtualnych*, W: *Com.unikowanie w zmieniającym się społeczeństwie*, M. Niezgoda, M. Świątkiewicz-Mośny, A. Wagner (red.), 284-293. Kraków: Wydawnictwo NOMOS.
- SWĘDROWSKI Jerzy. 2012. „... o świętych”. *Homo Dei* 3:151-156.
- TAYLOR Charles. 2007. *A Secular Age*. London: Harvard University Press.
- ZAKAR M. Susan, KAUFMANN Y.B. Dovid. 1998. *Judaism Online: Confronting Spirituality on the Internet*. Jerusalem: Jason Aronson.

Zasoby internetowe:

- <http://adonai.pl/swieci/>
<http://biblioteka.natan.pl/swieci-wielkie-postacie.html>
<http://catholicsaints.info/alphabetical-list/>
<http://es.catholic.net/op/santoral/>
<http://genfest2012.focolare.pl/>
<http://webcatholiccodejavier.org/>
<http://www.bosko.pl/wiara/swieci>
<http://www.catholic.org/saints/>
<http://www.crisismagazine.com/1993/public-arguments-saint-thomas-more>
<http://www.crisismagazine.com/2012/st-hildegard-of-bingen-a-visionary-for-all-time>
<http://www.crisismagazine.com/2012/sts-perpetua-and-felicity>
<http://www.crisismagazine.com/2013/the-first-catholic-feminist>
<http://www.crisismagazine.com/2013/the-magnanimity-and-humility-of-st-ignatius-loyola>
<http://www.crisismagazine.com/2015/st-josemaria-escriva-the-saint-of-ordinary-life>
<http://www.crisismagazine.com/2016/memories-mother-canonization-saint-teresa-calcutta>
http://www.heiligen.net/patronaten_allepat.php
<http://www.katholisch.de/video/14656-unsere-besten-heilige>
<http://www.katholisch.de/video/7812-von-martyrern-und-heiligen>
<http://www.katolik.pl/swieci--swiatobliwi,0,855,1,cz.html>
<http://www.orp.gr/>
<http://www.patheos.com/blogs/anxiousbench/2017/10/devotion-luther-saints/>
<http://www.patheos.com/blogs/divinewedgie/2017/11/01/repost-politics-saints-day/>
<http://www.patheos.com/blogs/fumblingtowardgrace/2017/07/28/litany-nfp-saints/>

<http://www.patheos.com/blogs/monkeymind/2017/08/thinking-saints-jonathan-daniels-ruby-sales.html>
<http://www.santiebeati.it/>
<http://www.siticattolici.it/>
<http://www.sophia-ntrekou.gr/>
<http://www.swkazimierz.mkw.pl/tag/mlodzi-swieci/>
<http://zapytaj.wiara.pl/Swieci>
<https://forums.catholic.com/t/who-is-your-patron-saint/457878>
<https://mswieci.wordpress.com/biografie/>
<https://www.brewiarz.katolik.pl/czytelnia/swieci/daty.php3>
<https://www.deon.pl/religia/duchowosc-i-wiara/zycie-i-wiara/art,1941,10-najskuteczniejszych-swiatych-oredownikow.html>
<https://www.deon.pl/religia/duchowosc-i-wiara/zycie-i-wiara/art,4289,prywatni-swieci-zrob-sobie-patrona.html>
<https://www.deon.pl/twoj-swiety/>
<https://www.firstthings.com/blogs/firstthoughts/2016/09/mother-teresas-inspiration-day-and-ours>
<https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/05/doctrix-teresa-a-churchly-theologian>
<https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/07/what-romeros-beatification-means>
<https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/10/a-family-of-saints>
<https://www.firstthings.com/web-exclusives/2017/08/mother-seton-and-the-american-crisis>
<https://www.gildia.pl/komiksy/>
<https://www.sqpn.com/>

Katarzyna Jarkiewicz – dr, adiunkt w Instytucie Kulturoznawstwa Akademii Ignatianum w Krakowie, historyk i antropolog kultury, badacz mentalności religijnej społeczeństwa polskiego, autor m.in. *Pamięć jako religia. Obecność religijności kresowej w katolicyzmie polskim* (2013), *Katolicyzm eventowy w Polsce* (2014), *Sakralność i profaniczność obrazka religijnego. Wokół problemów oddziaływania Kościoła na sferę wytwórczości dewocyjnej* (2015), *Medialne oblicze Kościoła. Dyskurs wokół polskiego dziennikarstwa katolickiego* (2015).